

С. Ціпко

Аушвіц

АУШВІЦ (нім. Auschwitz, або Auschwitz-Birkenau) – найбільший концентраційний і винищувальний табір нацистської Німеччини, розташований за 60 км на Захід від Кракова, поблизу польського м. Освенцім. Звідси інша назва – Освенцім. Засн. за наказом кер. СС Гімmlера 27 квітня 1940 і діяв до червня 1940. Потім був розширений і поділений на 3 ч.: Аушвіц I – табір, зарезервований для політ. в'язнів; Аушвіц II (Біркенау) – величезний винищувальний комплекс, збудований у жовтні 1941 за 3 км від першого табору; Аушвіц III, який у травні 1942 став табором рабської праці. Найбільше в Освенцімі було знищено євреїв. Припускається, що майже чверть (1,5 млн) євреїв, замордов. нацистами в т. зв. Остаточній Солюції, загинули там. Для цього в Біркенау спорудили кілька газових камер (у кожній можна було вбивати 6 тис. людей щодня) і крематорії. Багато євреїв у цьому таборі були вихідцями з України. Крім євреїв, у таборах були інтерновані цигани, поляки, українці та представники ін. національностей. Перші українці в Освенцімі походили із зх. земель України й були привезені разом із польс. полоненими. У серпні 1941 до них приєднали рад. укр. полонених і політ. в'язнів, зокрема й чл. ОУН. У цьому таборі було ув'язнено понад 15 тис. українців; більшість із них загинули внаслідок голоду, епідемій, поганого догляду й мордування. Незважаючи на протести ув'язнених, українців реєстрували не за національністю, а за громадянством. Ті, що походили з Рад. Союзу, як знак ідентифікації, носили літеру «R», з Польщі – літеру «P», з Чехословаччини – літеру «C», з Румунії – літери «Ru». Були й винятки: деяким укр. ув'язненим жінкам було дозволено носити літеру «U», що відповідала їхній нац. належності, а згодом невелика група ув'язнених чоловіків у одному з відділів табору теж мала такий дозвіл. Рад. ув'язненим (серед них і українцям) та євреям не дозволялося отримувати пошту й пакунки з дому. Табірна адміністрація заборонила Укр. Червоному Хресту допомагати своїм землякам у таборі. Рад. українці зазнавали найбільших катувань. У нацист. расист. ієрархії вони стояли «вище» євреїв і циган, які мали бути знищені першими, але нижче ін. етніч. груп. Більшість рад. військовополонених українців гинули відразу після привезення їх до табору. За однією з версій, між жовтнем 1941 і лютим 1942 бл. 8320 рад. військовополонених були знищені за допомогою ін'єкцій фенолу в серце. Хоча плани стерилізації всіх в'язнів слов'ян. походження не були здійснені, українці разом із ін. слов'янами були залучені до експериментів зі стерилізації. На рад. полонених і хворих в'язнях весною 1942 випробували газ «циклон Б», який згодом був ужитий для мас. убивств.

Більшість українців використовували для рабської праці, але декого залучали на допомогу адміністрації табору як наглядачів і вартових. Укр. вартіві в Освенцімі зорганізували повстання проти німців уночі 3 липня 1943. Спроба не вдалася, і всіх повстанців було знищено. Українці також брали участь у деяких акціях спротиву протягом 1944. Кілька українців утекли з Освенціма. У 1943–44 винищування в'язнів, окрім євреїв, дещо зменшилося через те, що німці почали використовувати їхню раб. працю у промисловості та с. госп-ві. Коли рад. армія вступила до Польщі, більшість ув'язнених з Освенціма було евакуйовано до ін. концентрац. таборів на окупов. нацистами територіях. Коли рад. війська зайняли табір 27 січня 1945, там лишилося ще 7650 в'язнів, серед яких – 180 дітей. Більшість укр. в'язнів в Освенцімі – військовополонені з центр. і сх. земель України або колишні політ. активісти, зокрема [Б. Кордюк](#), [Р. Роздольський](#), [В.](#) та [О. Бандери](#). Про перебування в Освенцімі кілька колишніх укр. в'язнів написали або заілюстрували свої спогади. Нині в Україні діє Ліга українських колишніх політв'язнів, заснована колишніми укр. в'язнями Освенціма та ін. концентрац. таборів.

Рекомендована література

1. Осинка П. Альбом політв'язня. Мюнхен, 1946;
2. Нюрнберзький процес. Москва, 1959. Т. 4;
3. Краус О., Кулка Э. Фабрика смерті / Пер. с чес. Москва, 1960;
4. Марунчак М. Система німецьких концтаборів і політика винищування в Україні. Вінніпег, 1963;
5. Мірчук П. В німецьких млинах смерті, 1941–1945. Нью-Йорк, 1976;
6. Павелчинська А. Вартості і насильство в Аушвіці: Соціол. аналіз. Лондон, 1979;
7. Дунін-Вашович К. Спротив у нацистських концентраційних таборах, 1933–1945. Варшава, 1982;
8. Роздольський Р. Спогади з Аушвіцу і Біркенау // Місячне ревью. 1988. Т. 39, № 8;
9. R. Rendtorff. Ist in Auschwitz das Christentum gestorben?: Warum Christen Juden fur nicht existent erklarten // Evangelische Komment. Stuttgart, 1995. Jg. 11, № 8;
10. A. Milchman, A. Rosenberg. Michel Foucault, Auschwitz and modernity // Philosophy a social criticism. Chestnut Hill (Ma), 1996. Vol. 22, № 11;
11. J. Habermas. The limits of neo-historicism // Там само. Vol. 22, № 3.

Бібліографічний опис:

Аушвіц / С. Ціпко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-44642>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).